זיכרונות

פרש האפוקליפסה

איסאק באבל. אירוני, מרשוח, ביקורתי

איסאק באבל, כל הכתבים: נוסות, זכרונות ונאומים, כרך שלישי

איסאק באבל. תירגמה מרוסית: חמוטל בר־יוסף. הוצאת כרמל, 249 עמ', 89 שקלים

מאשה צור גלחמן

ילוסוף נשכח אחד אמר פעם כי הדבר הכי גרוע שיכול לקרות למהפכן זה שהמהפכה שלו תצליח. מהפכה מטכ־עה ודרשת כי "עולם ישן ערי יסוד נתריסה", ומובילי המהפכה נתפשים לעתים קרובות כחלק מאותו עולם ישן ברגע שבן מסרחתיהם המהפכניות מוש־גות בפועל. לתהליך הזה לא חסרות רוב־מאות סחייהם של מהפכנים פופולרסמים כמו רובספייר, סרוצקי ורבים אחרים.

אך מה עולה בגורלם של שופ־רי המהפכה אחם משוררים, סופרים ואמנים אשר מבטאים בעבודותיהם ובהופעותיהם הציבוריות המיכה בשינוי משמרי העולם ומגלים בבוקר שאחרי - כפי שלימדה אותנו המאה ה-20 בצורה כה מוחשית - כי משטר־עולל ישן התחי לף במשטר־עולל חדש, עם סיסמאות חדשות ושיטות פעולה ישנות, שלעתים קרובות מקבלות משנה אכזריות.

אך בעוד שראשי המהפכה מוצאים מכלל פעולה בשלבים הראשונים של התבססות המשטר החדש (על ידי ספי־לות האשמות, הגלה, מאסר או הוצאה להורג), לאמנים ולסופרים יש בדרך כלל כמה אפשרויות: האחת, ליישר קו עד אינסוף עם תכתיבה המתחדשים תמיד של המפלגה השלטת: השניה, להשתתק וזמנית ולהתפוגג אל השכחה: והשלישית, למחות נגד העולל החדש ולהסתכן בסבי־קציות קטלניות עליהם עצמם.

את איסאק באבל של קובצי הסי־פורים הקצרים "סיפורי אודסה" ו"חיל הפרשים" רבים בישראל מכירים ואוהבים, ובצדק. אין עוררין על גדול־תו הספרותית ומכמו המפורסת - שאהבה הארס והצדיק משמשת בו בערבוביה עם היכולת להתייצב כעד למעשי אכזריות מזעזעים ולרוחה עליהם בעניינית, זה אותו באבל שמיומנותו בתיאור סיטואציות קומית לא מעטרת את יכ־לתו לרגש ויותר מכך - להתרגש.

בכרך השלישי של סדרת כל כתביו בהוצאת כרמל, "מסות, זכרונות ונאומים", המתפרסם כעת בתרגומה של חמוטל בר־יוסף, נחשף באבל כדקדות יתתר מורכבת. הכרך מחולק לכמה חלקים, תמסיים וכרונולוגיים, המעידים הן על הקריירה הספרותית שלו והן על האבר־לוציה של מהפכת אוקטובר. אחרי אי יציבות שלטונית ארוכת שנים, הודעוזה רוסיה הצארית במהפכה הבולשוויקית של 1917, התוצאה: מלחמת אזרחים עקו־בה מדם שנמשכה כשנתיים. כחמש שנים לאחר שהשלטון הסובייטי בראשות לנין התייצב והוכר על ידי אומות העולם, רוש את מקומו סטאליין, שעל שלטון הטרור שלו - שכלל רדיפות שיורא, הוקעות והוצאות המוניות להורג - נראה שאין צורך להרחיב. באבל, שבזמן המהפכה היה בן 23, התגייס בהתלהבות לשורות המהפכה, גם בנוף (כקומיסר פוליטי של חיל הפרשים הראשון של הצבא האדום) וגם בנפש (כסופר ויתונאי).

הקובץ מציג את באבל כאישיות ספרותית המורכבת מחלקים שונים מאוד באופיים ובמהותם: אין דין באבל הצעיר, האירוני והמושחז ב"מפנקסי" כדין באבל הביקורתי כלפי תפקוד השלטונות ב"יומן סטרבדנ" ואף כי בשניהם מזוהים הקוראים את הסגנון של "סיפורי אודס" ו"חיל הפרשים"), ואין דומה באבל העיתונאי משולהב המשפכה של "הפרש האדום" ו"מכתבים מבטומי ואבחיה" לבאבל הדרמשמעי ואף המתפתל של "זכרונות ומסות" ו"באבל על עצמו".

"הסטריה הציבורית", למשל, ומספר הראשון בקובץ, הוא קטע משובב נפש הסמוב ברחוז הספרותית המוכרת: "בקי־בת דוכן הספרנים אשה גדולה לבושה חולצה אפודה, בית חזה רחב, קוראת בה־תעניינות סחופת. היא מאלה שמרבדרים בספרייה בקול רם בלתי צפוי, בפתיחות ובהתלהבות, מביעים פליאה על קטע שקראו בספר, ובמלוא ההתלהבות משר־חחים עם שכניהם. למה היא קוראת? כי היא מתפשת מתכון להכנת סבון ביתי. היא בת ארבעים וחמש בערך. האם היא נודמלית? זו שאלה שרבים שואלים".

יש עוד מבקר קבוע אחר, "אלוף משנה כחוש במעיל קצונה רחב מידות, במכנסיים רחבים וכמגפיים מצוחצחים לטופח... כשנעשה גמלאי, עלה על העצ־בים לגנן, למשרתת ולנכר. בגיל שבעים ושלוש הכנים לעצמו לראש לכתוב את תולדות הגדוד שלו... הוא אוהבם של הספרנים. הוא מבדר אותם לשלום בנר־מוס מושלם. הוא כבר לא עולה על העצ־בים בבית. המשרתת מצחצחת לו בשמחה את המגפיים עד ברק מרבי".

ולעומת זאת, בקטע המגוויס "חבר לנו עוד טרונובים כאלה?", באבל נושא הספר גרגש ומליצי, מלא בסיסמאות מהפכ־ניות נלהבות, לקונסטנטין טרונוב, מפקד הגדוד ה-34 של חיל הפרשים (מתוך "הפרש האדום"): "פרשת חיים אחת נוס־פת, חיים נודעים, מלאי חידוף נפש ונא־מנת לתפקיד, הוקרבו למען המדוכאים, עוד לב פרולטרי נשבר כדי שדמו הלוהט יצבע את דגלי המהפכה האדומים".

ב"מפנקסי" אפשר למצוא רשימות על חיי היומיום והנגיעים על כתיבה ספרותית, שהתפרסמו בעיתונים תחת שלטון הצאר: "יומן פטרבורג" מכיל רשימות עיתונאיות מ-1916 שהתפרס־מו בעיתון של מקסים גורקי עד סגירת העיתון ביולי 1918 בידי לנין, בשל הכי־קרת החדיפה שהתפרסמה בו על תפקוד השלטון: "זכרונות ומסות" כולל את זיכ־רונותיו על סופרים בני זמנו, הבראשם מקסים גורקי, ופקידנו הספרותי.

רשמיו מביקרים בגרמניה, צרפת ואיטליה, בשנות ה-30 (המופיעים בכמה גרסאות בחלק "באבל על עצמו") מעניינים ביותר וספונים בדרימשמ־עויות. כאודה סובייטי שפורץ לרגע מעבר לגבולות ארצו, באבל לא יכול להימנע מהתלהבות וסקרנות בנוגע לחיים כמערב, אך כמאמין אדוק בקר־מוניזם (שנם צריך לחוכיח, זאת שוב ושוב למשטר הפרנאדיר) הוא אינו חוסך את ביקורתו מהעולם הקפיטליסטי. ואז מבצבץ לפתע גם ממתק קסן ולא צפוי: התרשמותו של באבל מספסרות המהנ־רים הרוסיה, ובראשה דבריו על אחד, סיריון (הספסרונים של ולדימיר נבוקוב בברלין ופאריס), שמסגנונו התפעל אך את תכניו ביקר בחצי פה.

בשנות ה-30 הלך והשתתק איסאק באבל כסופר, בתקופה שבה שתיקה נחש־בה כמעט כהצדרת בגידה מפורשת. אך גם הדמטה הספרותית וגם האמונה בצדי־קת הדרך הקומוניסטית לעצמה (ובעבל משלטון הטרור שהמסיע אותה), לא עזרו לו. במאי 1939 נעצר באבל הוואשם בריר־גול בגרירת המחול של הוהוקעות הסו־ביייטיות), ובינואר 1940, אחרי עינויים והוראות כפויות, הוצא להורג.

ככל שהספר מתקדם כרונולוגית, כן הולך ומתכווץ לבם של הקוראים, והמו־עקה שמשתלטת עליהם הולכת ומתג־ברת: הכתבים מעידים באופן עקיף אך שובר לב על מורכבותה של המציאות הסובייטית עם התפתחותה; על היש־גיה של המהפכה - שכיוון שבנו מחיר כה מפלצתי, כמעט שנמחקו מהתודעה הקולקטיבית העכשווית. על הבגידה המחולטת שבגר המשטר הסובייטי באלה שהאמינו ופעלו למען תיקון העוולות ואי הצדק של שלטון הצאר: ואולי יותר מכל - על המחיר שהאמנות והספרות משל־מות בעבור מסיותן לפוליטי ולחברתי.

ולדימיר איליץ' לֶנין. אמונה שנהפכה לשיגאה

רומאן חדש
של
סאראמאגו

סיפור מסעו המשעשע והמרגש של פיל הודי על פני
מחצית אירופה, מליסבון לווינה

מסע הפיל ז'וזה סאראמאגו

סאראמאגו ברא בנפיל מחזיר לחיים, מפית חמלה
אנושית, רגש וחברות

הספריה החדשה הוצאת הקיבוץ המאוחד
ספרי סימן קריאה
כנרת זמורה-ביתן, מוציאים לאור
www.newlibrary.co.il

בת של פרטיזן
לואי דה־ברנייר

מחבר רב־המכר
המנדולינה של קפטן קורלי

כריס הוא גבר משועמם הלכוד בנישואים חסרי אהבה וסקס. באחד הלילות הוא מזמין זונה להיכנס למכוניתו. זו מתגלה כרוזה, בתו של אחד מהפרטיזנים של טיטו. כשכריס פונה אליה, היא נכנסת למכוניתו, על אף שאינה זונה. ואז היא מספרת לו את סיפור חייה על מנת להציל את עצמה.

"רומן על הזדמנויות אבודות ועל הדרכים המוטעות שאנו בוחרים ללכת בהן."

בארדיאן

מתבגעים לספר שאי אפשר להשיג?
הזמינו אותו עכשיו: www.kinbooks.co.il

זמורה ביתן